

Krzysztof Kopczyński

Pomysły do edycji "Pism zebranych" Seweryna Goszczyńskiego

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 77/2, 223-233

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

III. M A T E R I A Ł Y I N O T A T K I

Pamiętnik Literacki LXXVII, 1986, z. 2
PL ISSN 0011-0514

KRZYSZTOF KOPCZYŃSKI

POMYSŁY DO EDYCJI „PISM ZEBRANYCH” SEWERYNA GOSZCZYŃSKIEGO *

O potrzebie wydania całego dorobku Seweryna Goszczyńskiego, autora według powszechnej opinii stojącego „zaraz po wieszczach”, a popularnością niejednokrotnie im dorównującego, pisali już Zygmunt Wasilewski i Stanisław Pigoń¹. W wiele lat później Maria Janion nadała temu nie zrealizowanemu dotychczas postulatowi rangę jednego z ważniejszych dla edytorstwa tekstów XIX-wiecznych:

Należy doprowadzić do tego, by na rynku wydawniczym były stale dostępne rozmaitego typu edycje Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Fredry, wydać pisma (koniecznie! to ogromne zaniedbanie) Goszczyńskiego, Zaleskiego oraz pomniejszych romantyków, oraz nowe, poprawione edycje zbiorowe dzieł Orzeszkowej, Prusa, Sienkiewicza, a także Konopnickiej, Asnyka, podkreślając usilnie i nieustannie konieczność kontynuowania i ukończenia rozpoczętych edycji krytyczno-naukowych².

Przedstawione poniżej uwagi są wstępną próbą zastanowienia się, jak ewentualna przyszła edycja pism Goszczyńskiego mogłaby wyglądać. W znikomym stopniu opieram się na jakimkolwiek modelu teoretycznym, uważając, że dopiero szczegółowe rozstrzygnięcia warsztatowe pozwalają edytorowi podejmować ostateczne decyzje co do kształtu całego wydania,

* Pomysł ewentualnego zajęcia się edycją pism Goszczyńskiego podsunęła mi doc. Maria Grabowska, natomiast pierwszym komentatorem niniejszego tekstu, którego wcześniejszą wersję przedstawiłem na Podyplomowym Studium Tekstologiczno-Edytorskim, zorganizowanym przez Instytut Badań Literackich PAN i Uniwersytet Warszawski, był doc. Jerzy Axer. Bardzo im za to dziękuję.

¹ Zob. Z. Wasilewski, wstęp w: S. Goszczyński, *Dzieła zbiorowe*. Wydał Z. Wasilewski. Lwów b.r. [1911]. Nakład Księgarni H. Altenberga we Lwowie. T. 1: *Poezje liryczne*; t. 2: *Powieści*; t. 3: *Podróże i rozprawy literackie*; t. 4: *Pisma polityczne*. (= DZ). — S. Pigoń, wstęp w: S. Goszczyński, *Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika 1801—1842*. Wydał S. Pigoń. Wilno 1924. Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wasilewski zaznaczał, że jego wydanie jest pierwszym gromadzącym tak dużą część spuścizny Goszczyńskiego. Pigoń pisał o konieczności uzupełnienia istniejących edycji o pamiętniki, noty i listy.

² M. Janion, *Gorączka romantyczna*. Warszawa 1975, s. 547.

a decyzje te bardzo często wymykają się ustalonym wcześniej regułom. Podkreślam, że nie oznacza to braku zainteresowania problematyką, którą podjął ostatnio Stanisław Dąbrowski w swym omówieniu książki Jana Trzynadłowskiego *Edytorstwo. Tekst, język, opracowanie* (Warszawa 1973)³. Celem mojej wypowiedzi jest jednak tylko zapoczątkowanie dyskusji nad kształtem edycji konkretnego pisarza. Dyskusja taka wydaje się ważna bez względu na to, czy i w jakim zakresie publikację dzieł Goszczyńskiego uda się w najbliższym czasie zrealizować.

Ważniejsze edycje dotychczasowe

Najpełniejsza z istniejących dotąd edycji pism Goszczyńskiego to *Dzieła zbiorowe* (dalej skrót: DZ)⁴. Jest to jedyne z ukończonych wydań, które w zamierzeniach gromadzić miało prawie całą spuściznę literacką i publicystykę polityczną Goszczyńskiego⁵. Z założenia więc poza obrębem tej edycji pozostały wspomnienia i zapiski pamiętnikarskie (oprócz *Dziennika podróży do Tatrów* — jeżeli uznać, że jest on tylko wspomnieniem), przekłady, korespondencja oraz rozmaite notaty, uwagi i luźne zapiski, jakich wówczas mnóstwo znajdowało się w Archiwum Raperswilem⁶. Pomyślanej w ten sposób edycji narzucono dodatkowo ograniczenia co do objętości — wydawca musiał się tu podporządkować woli nakładcy. Na wzmiankowane zatem np. w *Bibliografii* (pomieszczonej na końcu tomu 4) 32 artykuły z „Pszonki” przedrukowano jedynie 20. Pominęto także ważny wstęp do wydania *Marii* Malczewskiego z 1844 r. i kilka innych tekstów publicystycznych. Wreszcie opuszczono parę utworów literackich ogłoszonych wcześniej w czasopismach.

DZ — wynik długoletniej pracy wybitnego znawcy twórczości Goszczyńskiego, były przygotowywane zgodnie z konwencją edytorską epoki. Przyczyniły się w wielkim stopniu do poznania twórczości Goszczyńskiego, ale dziś kształt tej edycji jest już anachroniczny. Dyskusyjny jest jej układ (choćby rozproszenie cykli poetyckich *Trzy struny* i *Posłanie do Polski* czy odłączenie przedmowy do *Zamku kaniowskiego* w wydaniu

³ Zob. S. Dąbrowski, *Edytorstwo — tekstologia — nauka o literaturze*, „Pamiętnik Literacki” 1980, z. 3. — J. Trzynadłowski, *W odpowiedzi Stanisławowi Dąbrowskiemu*. Jw., z. 4.

⁴ Piszac o tym wydaniu wykorzystuję częściowo wnioski S. Pigonia z jego publikacji *Przyczynki do wydania i bibliografii pism S. Goszczyńskiego* (jw., 1925/26).

⁵ Nieco późniejsza edycja: *Dzieła zbiorowe*. Wydał Z. Wasilewski. Lwów—Warszawa—New York b.r. [1911]. „Biblioteka Klasyków Polskich”. Pod redakcją T. Piniego. T. 4 — jest w zasadzie przedrukiem DZ, z drobnymi zmianami w spisie treści i w układzie.

⁶ Z. Wasilewski uwzględnił małą część tych tekstów w swojej książce: *Z życia poety romantycznego. Seweryn Goszczyński w Galicji. Nieznane pamiętniki, utwory i listy z lat 1832—1843*. Lwów 1910.

z 1838 r. od tekstu samego poematu), w wielu wypadkach — wybór podstawy przedruku i zwłaszcza opracowanie tekstów: prawie całkowite wyeliminowanie komentarza, nieuwzględnienie odmianek, publikacja wariantów w niewielkim tylko wyborze. Nie obyło się bez błędów, które wytknął Pigoń w swojej recenzji; z ich istnienia zresztą sam edytor zdawał sobie sprawę⁷. Wagę DZ podkreśla natomiast fakt, że były one oparte częściowo na rękopisach znajdujących się w zbiorach raperswilskich, dziś już w większości nie istniejących, oraz na notatach Goszczyńskiego, jakie tuż przed śmiercią sporządził z myślą o nowym wydaniu swoich dzieł, poprawiając niektóre utwory⁸.

Pragnąc uzupełnić DZ, przygotował Pigoń dwie publikacje, które odpowiadają warunkom edycji krytycznej: *Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika 1801—1842* (Wydał S. Pigoń. Wilno 1924. Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie); oraz: *Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823—1875)* (Zebrał i do druku przygotował S. Pigoń. Kraków 1937. Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności. Dalej skrót: *Listy*). Pierwsza z nich jednak z założenia obejmowała znikomą część wspomnień poety, druga — jak się wydaje — nie jest wolna od opuszczeń, brak w niej np. listów do Celiny Mickiewiczowej (Muzeum Mickiewicza w Paryżu, rkps 912) oraz listów do Aleksandra i Andrzeja Smolikowskich (jw., rkps 1057).

Wspomnieć też należy o trzech pozycjach wydanych w serii „Biblioteka Narodowa”: *Zamek kaniowski* (Opracował J. Tretiak. Kraków b.r. [1922]. BN I 44), *Dziennik podróży do Tatrów* (Opracował S. Sierotwiński. Wrocław—Kraków 1958. BN I 170) i *Król zamczyska* (Opracował M. Inglot. Wrocław—Kraków 1961. BN I 50). Zwłaszcza druga i trzecia z nich przynoszą ważny komentarz rzeczowy, opracowany zgodnie z zasadami obowiązującymi w edycjach naukowopopularnych (typ „B”).

Również „Biblioteka Narodowa” (II 202) opublikowała w 1980 r. *Pieśni Osjana* Jamesa Macphersona w przekładzie Goszczyńskiego, zweryfikowanym i opracowanym przez Jerzego Strzetelskiego.

Ostatnio wreszcie ukazał się *Dziennik Sprawy Bożej* (Opracował Z. Sudolski przy współudziale: W. Kordaczuk, M. M. Matusiak. T. 1—2. Warszawa 1984). Ta edycja zawiera wspomnienia poety z lat 1841—1875, a w aneksie — fragmenty pism towianistycznych Goszczyńskiego i innych uczestników Sprawy Bożej: Karoliny Towiańskiej, Anny Guttowej, Ludwika Nabelaka. Wydawcy wykorzystali odpisy Józefa Komendy, sekretarza Muzeum Narodowego w Raperswilu, który przygotowywał do druku wspomnienia i notaty Goszczyńskiego, oraz uwagi Pigionia na marginesie tych odpisów. Autografy bowiem spłonęły podczas drugiej wojny

⁷ Zob. Wasilewski, wstęp w DZ.

⁸ Zob. DZ, t. 1, s. 5, przypis, i s. 325—326.

światowej⁹. Dla ewentualnej edycji krytycznej wydanie *Dziennika*, przynoszące tak dużo nie publikowanych dotąd tekstów poety, wprawdzie nie w opracowaniu krytycznym, ale z cennym komentarzem rzeczowym, będzie miało podstawowe znaczenie. Natomiast przemyślenia wymaga, czy słuszne było dokonanie kompilacji *Dziennika Sprawy Bożej* oraz *Notat i materiałów*, które zachowały się w Tekach Goszczyńskiego odrębnie. Uzyskany w ten sposób tekst jest na pewno bardziej przejrzysty, ale w takim kształcie nie miał nigdy sankcji autora¹⁰.

Zakres, typ i układ edycji

Projektowane wydanie *Pism zebranych* jest pomyślane jako pełne, tj. gromadzące całość znanego pisarstwa Goszczyńskiego, łącznie ze wspomnieniami, notatami, zachowanymi planami utworów, luźnymi zapiskami i uwagami, dedykacjami, przekładami i rozmowami¹¹ — a więc zarówno teksty o wartościach literackich, jak i dokumentalnych. Przygotowanie takiej edycji wymagać będzie wykorzystania całej istniejącej dziś wiedzy o Goszczyńskim, jak również o języku XIX wieku¹², a także wnikliwego przyjrzenia się wydaniom krytycznym twórczości zwłaszcza Mickiewicza i Słowackiego, a także Fredry.

Proponuję przyjąć układ rodzajowy, a w obrębie poszczególnych rodzajów twórczości — chronologiczny, z zachowaniem w całości cykli stworzonych przez autora (np. tomików poetyckich *Pobudka* i *Trzy struny*, zapisków z okresu towiańszczyzny pt. *Z notat brata Seweryna*). W podziale na tomy wyglądałoby to następująco (tytuły sformułowane roboczo):

1. Wiersze i próby poetyckie
2. Powieści poetyckie
3. Powieści prozą

⁹ Odpisy te znajdują się w Bibliotece Narodowej w tzw. Tekach Goszczyńskiego, pod sygnaturą 8303. Jako że nie zachowały się materiały oryginalne, a katalog A. Lewaka i H. Więckowskiej z założenia nie był szczegółowy, trudno w tej chwili będzie w niektórych wypadkach dojść, jakich dokładnie tekstów i notat kopiami są rękopisy i maszynopisy J. Komendy. Pod tą samą sygnaturą zachowały się również inne materiały do dziejów towiańszczyzny oraz uwagi Pigonia zarówno do odpisów, jak i do oryginałów, które jeszcze w Raperswilu przeglądał, część kolacjonując.

¹⁰ Zob. *Nota edytorska* w: S. Goszczyński, *Dziennik Sprawy Bożej*. Opracował Z. Sudolski przy współudziale: W. Kordaczuk, M. M. Matusiak. T. 2. Warszawa 1984.

¹¹ Umieszczanie rozmów w tego rodzaju edycjach zbiorowych jest dyskusyjne, bo przecież daleko im do tekstu autentycznego. Istnieją jednak precedensy: t. 16 *Dzieł Mickiewicza* w Wydaniu Sejmowym, t. 11 *Pism wszystkich* Norwida.

¹² Myślę tu przede wszystkim o problemach związanych z ustalaniem tekstu, o czym dalej.

4. Przekłady

5. Pisma krytycznoliterackie i filozoficzno-religijne

6. Mowy, pisma polityczne i historyczne

7. Dzienniki, wspomnienia i zapiski pamiętnikarskie, rozmowy

8. Listy i dedykacje.

Nie dokończone fragmenty utworów można publikować w tomach właściwych dla nich rodzajowo. Nie potrafię w tej chwili rozstrzygnąć, co zrobić z luźnymi notatami do utworów, o których przynależności gatunkowej nie sposób przesądzić.

Być może, niektóre z tomów (np. 1, 6, 7) trzeba będzie podzielić, ze względu na dużą objętość, na dwa lub więcej woluminów.

Przedstawiony powyżej układ, z pozoru przejrzysty, nastroczać będzie mimo wszystko dużo trudności. Oto przykłady: Czy *Noc belwederska* jest wspomnieniem uczestnika wydarzeń (t. 7), tekstem politycznym czy opracowaniem historycznym (t. 6)? Czy można artykuły satyryczne publikowane w „Pszonce” umieścić w tomie 6? Czy można istniejące fragmenty *Proroctw ks. Marka* potraktować jako załączek powieści poetyckiej i umieścić w tomie 2?¹³ Czy tłumaczy się umieszczenie *Dziennika podróży do Tatrów* w tomie 7, wspólnie z *Podróżą mojego życia* i *Dziennikiem Sprawy Bożej*? — wszak nie jest to wyłącznie zapis pamiętnikarski¹⁴.

Wydaje mi się, że przynajmniej spuścizna literacka Goszczyńskiego zasługuje na edycję naukową typu „A”, wyposażoną w pełny aparat filologiczny. Ustalony tekst winien być jak najbardziej zbliżony do autentycznego, by umożliwić wszechstronne badania nad twórczością poety: podane warianty i odmianki winny pokazywać pełny rejestr zmian, jakie autor wprowadzał do utworów publikowanych czy też przygotowywanych kilkakrotnie do druku. Zadaniem aparatu krytycznego byłoby ponadto podanie informacji o okolicznościach powstania utworu, o jego autografie czy autografach, pierwodruku i drukach wykonywanych pod kontrolą autora lub opartych na innych wiarygodnych przekazach. Zaznaczyć też należy zmiany, które wprowadzono do tekstu drukowanego poza wolą autora¹⁵.

W części edycji zawierającej teksty literackie proponuję ograniczyć komentarz do objaśnienia sfery językowej (archaizmów, regionalizmów i innych trudnych do zrozumienia wyrażeń), mniej znanych imion własnych i mniej znanych nazw geograficznych, również aluzji do współczesności itp. — wyeliminować natomiast tzw. komentarz egzegetyczny. Dzie-

¹³ W DZ znajdują się one w t. 1, wśród wierszy.

¹⁴ W DZ — w t. 2: *Podróże i rozprawy literackie* (tytuł ten, acz chytrze sformułowany, nie budzi jednak zaufania).

¹⁵ Korzystam tu w dużym stopniu ze schematu zarysowanego przez K. Górskiego w książce: *Tekstologia i edytorstwo dzieł literackich*. Wyd. 2. Warszawa 1978, s. 212—236, 262—285.

ło Goszczyńskiego jest bowiem na tyle bogate w sensy, że komentarz egzegetyczny nie ułatwi w istocie, lecz utrudni jego odbiór, narzucając czytelnikowi jakąś interpretację.

Sądzę też, że można wstępnie przyjąć, iż w tomach zawierających teksty nieliterackie zrezygnuje się z publikacji wszystkich wariantów i odmianek. Rzecz ta wymaga jednak jeszcze zastanowienia.

Źródła tekstów i wybór podstawy

Poniżej zamieszczam rejestr typów podstaw tekstów Goszczyńskiego wraz z przykładami:

1. Wydania zbiorowe ogłoszone pod kontrolą autora. Istnieją przesłanki, aby zaliczyć do nich: *Dzieła*. T. 1—3. Wrocław 1852. Nakładem Z. Schlettera, oraz: *Dzieła*. Nowe wydanie, poprawne. T. 1—2. Lipsk 1870, F. A. Brockhaus¹⁶.

2. Wydania poszczególnych utworów ogłoszone pod kontrolą autora, m.in. na pewno: *Posłanie do Polski*. Paryż 1869, i: *Noc belwederska*. Paryż 1869 (druk obu u W. Mickiewicza)¹⁷.

3. Autografy dzieł ogłoszonych i nie ogłoszonych za życia Goszczyńskiego, które znajdują się w bibliotekach i archiwach państwowych w kraju i za granicą, a także u prywatnych osób.

4. Nie autoryzowane kopie tekstów Goszczyńskiego, zwłaszcza odpisy nie istniejących dziś autografów ofiarowanych do zbiorów Muzeum Narodowego w Raperswilu przez Agatona Gillera, sporządzone przez Józefa Komendę, z uwagami Stanisława Pigoń, który ofiarował je Bibliotece Narodowej. Pigoń podał w wątpliwość rzetelność tych odpisów¹⁸, wobec zniszczenia autografów muszą one jednak stanowić podstawę druku.

5. Jedyne wydania całości utworów ogłoszone bez kontroli autora za jego życia, m.in. na pewno: *Trzy struny*. T. 1—2. Strasburg 1839—1840, i: *Dziennik podróży do Tatrów przez autora „Sobótki”*. Petersburg 1853 (nakładem B. M. Wolffa)¹⁹.

6. Druki za życia autora zamieszczone wyłącznie w czasopismach, np. *Nowa epoka poezji polskiej* („Pamiętnik Towarzystwa Nauk i Umiejętno-

¹⁶ W sprawie *Dzieł* (1852) zob. *Dziennik Sprawy Bożej*, t. 1, s. 472—475. — *Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823—1875)*. Zebrał i do druku przygotował S. Pigoń. Kraków 1937 (= *Listy*), s. 315—317. — Oraz listy Z. Schlettera do Goszczyńskiego i umowa między nimi, w: Bibl. Narodowa, rkps III 2958, k. 4—21. W sprawie *Dzieł* (1870) zob. *Dziennik Sprawy Bożej*, t. 2, s. 183. — *Listy*, s. 425—435.

¹⁷ W sprawie *Posłania do Polski* zob. *Listy*, s. 419—421. W sprawie *Nocy belwederskiej* zob. *Listy*, s. 427—430.

¹⁸ Zob. Pigoń, wstęp w: Goszczyński, *Podróż mojego życia*.

¹⁹ W sprawie *Trzech strun* zob. *Listy*, s. 60—62. W sprawie *Dziennika podróży do Tatrów* zob. wstęp S. Sierotwińskiego w opracowanej przez niego edycji (Wrocław—Kraków 1958. BN I 170).

ści” 1835, t. 1, z. 1—3) lub w ramach edycji tekstów innego autora, np. przedmowa do *Marii Malczewskiego* (Lipsk 1844).

7. Druki pośmiertne oparte na zniszczonych lub niedostępnych dziś autografach, np. *Podróż mojego życia*, nowe, sporządzone tuż przed śmiercią redakcje wierszy publikowane w DZ (z gwiazdką), teksty publikowane m.in. w artykułach Wasilewskiego i Pigonia²⁰.

Gdy mamy do czynienia z więcej niż jednym wiarygodnym przekazem tekstu, pojawia się pytanie o wybór podstawy druku. Odpowiedzieć na nie będzie można dopiero po dokładnym porównaniu tekstów. Sądzę, że należy kierować się dwiema zasadami: uznawania za podstawę ostatecznego wydania ogłoszonego pod kontrolą autora (ewentualnie — najpóźniejszego autografu) oraz nierozbijania całości stworzonych przez poetę (np. dla *Trzech strun* podstawę stanowić będzie — przy braku autografu — jedyna za życia Goszczyńskiego edycja całości (Strasburg 1839—1840). Niedozwolony jest np. zabieg kompilowania różnych redakcji tekstów — wszak nadanie pismom określonego układu jest już aktem twórczym, którego nie wolno naruszać, nawet jeśli się wie, że Goszczyński nie zawsze przywiązywał do ostatecznego kształtu edycji zasadniczą wagę²¹.

Za podstawę druku listów można by przyjąć *Listy*, sprawdzone — jeżeli to możliwe — z autografami i ewentualnie uzupełnione. Za podstawę zaś druku wspomnień i notat — szczątki rękopisów, edycje Pigonia (1924) i Sudolskiego (1984), porównane z odpisami Komendy.

Bibliografia wydań Goszczyńskiego zamieszczona jest w tomie 7 *Nowego Korbuta* oraz w artykułach i książkach tam wzmiankowanych. Nie ma potrzeby powtarzania jej tutaj. Notuję natomiast informację edytorów *Bibliografii polskiej* Estreichera: w objętych przez nich kwerendą bibliotekach krajowych brak egzemplarza *Poezji Goszczyńskiego* (Wydął E. Raczyński. T. 1—2. Poznań 1841). Historię tego wydania, nie uwzględnianego chyba przez badaczy, należałoby więc także wyjaśnić, mogło ono bowiem być miejscem druku utworów poety ważnych dla edycji.

Ustalenie tekstu

Dążenie do oczyszczenia drukowanego tekstu z wszelkiego rodzaju błędów i obcych ingerencji (*lapsus calami* autora, zniekształcenia kopistów, błędy drukarskie, ingerencje cenzury itp.) każe zastanowić się nad

²⁰ Zob. np. S. Pigoń: *Nieznany wiersz Goszczyńskiego oraz nowe przyczynki do bibliografii jego pism*. „Ruch Literacki” 1933, nr 7; oraz przywoływane tu już inne teksty i komentarze tego uczonego. — Z. Wasilewski: *Nieznane utwory Goszczyńskiego*. „Głos” 1898, nry 27—30, 32, 36; *Z życia poety romantycznego*; oraz wstęp i komentarze w DZ.

²¹ Schletterowi np. sam zaproponował (*Listy*, s. 316), że „uporządkowanie materiałow” w *Dziela*ch (1852) „zależać będzie całkiem od niego”.

zakresem możliwych w wypadku Goszczyńskiego emendacji oraz nad możliwościami zbliżenia się do tekstu autentycznego dzięki porównaniu różnych podstaw²². Spośród przywoływanych wcześniej trzech edycji krytycznych: Mickiewicza, Słowackiego i Fredry — zwłaszcza druga dostarcza bogatego materiału do przemyśleń na ten temat, gdyż decyzje podejmowane przez opracowujących tekst w różnych tomach bywają tu odmienne.

Trudną i wymagającą oddzielnego opisanie sprawą jest modernizacja pisowni i interpunkcji. Znamienna dla języka Goszczyńskiego cecha to równoczesne posługiwanie się formami archaicznymi i ich odpowiednikami zgodnymi z ówczesną normą. Wobec ustaleń normy pozostaje autor *Sobótki* jakby ciągle zacofany²³. Sądzę, że niekonsekwencja ta winna być w wydaniu zachowana, podobnie jak regionalizmy (czerpane z terenu Ukrainy i Podkarpacia), a także XIX-wieczne brzmienie nazw geograficznych, występujące u Goszczyńskiego często — zwłaszcza w *Dzienniku podróży do Tatrów*, mającym zabarwienie regionalne²⁴.

Nie mogą być zmodernizowane te partie tekstu, których zmiana pisowni zakłóciłaby rym czy rytm wiersza. Przy zastanawianiu się nad ostatecznym zakresem modernizacji pisowni i interpunkcji pomocne będą zwłaszcza wnioski sformułowane przez Irenę Bajerową²⁵ i Konrada Górskiego²⁶. W edycji nie wolno zagubić charakterystycznych cech języka autora. Praca na tym bardzo ciekawym materiale, jakim jest język Goszczyńskiego, na potrzeby edycji — mogłaby zaowocować artykułem wstępnym, mającym znaczenie przynajmniej takie, jakie w *Dzielaх wszystkich Mickiewicza* uzyskał fragment wstępu Wacława Borowego do Wydania Sejmowego²⁷.

²² Kolacjonując np. odpisy Komendy ze szczątkami autografów można choć w przybliżeniu określić stopień dokładności tych odpisów.

²³ Zob. wnioski na temat języka Goszczyńskiego, jakie formułują: Sierotwiński, wstęp w: *Dziennik podróży do Tatrów*, s. LXXII—LXXV, CXIII—CXVII. — B. Suchodolski, *Seweryn Goszczyński. Życie i dzieła. (1801—1830)*. Warszawa 1927, s. 224—280.

²⁴ Sierotwiński wprowadził w swym wydaniu (typ „B”) dzisiejsze nazwy, oryginalne umieszczając w przypisach. W wydaniu projektowanym należałoby raczej postąpić odwrotnie.

²⁵ Mam na myśli szczególnie prace I. Bajerowej: *Modernizacja pisowni w tekstach z I połowy XIX wieku*. „Pamiętnik Literacki” 1955, z. 3; *Współczesna Mickiewiczowi norma ortograficzna*. Jw., 1964, z. 1; oraz jej wykłady na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 30 i 31 III 1984.

²⁶ Zob. wstęp K. Górskiego do edycji *Pana Tadeusza* w obrębie *Dzielaх wszystkich* (t. 4. Wrocław 1969).

²⁷ Zob. A. Mickiewicz, *Dziela wszystkie*. Pod redakcją K. Górskiego. T. 1: *Wiersze 1817—1824*. Opracował Cz. Zgorzelski. Wrocław 1971, s. LXXXVIII—XCIV.

Charakter opracowania edytorskiego

Na opracowanie krytyczne edycji mogłyby się złożyć:

1) wstęp do całości, w którym wyjaśnione zostają założenia edytorskie, tzn. typ edycji, jej zakres; układ, źródła, sposób opracowania tekstów i zasady ich ustalania, informacje o dotychczasowych wydaniach;

2) wykaz symboli, sigli i znaków graficznych;

3) kalendarium działalności Goszczyńskiego (szczególnie ważne ze względu na dużą ilość publikowanych materiałów pamiętnikarskich, nie stanowiących uporządkowanej przez autora całości — stąd konieczna pomoc w postaci kalendarium);

4) wykaz tekstów zaginionych.

Każdy z tomów wyposażony byłby w komentarz, który zawierałby:

1) informacje o układzie tomu;

2) opisanie źródeł tomu (tu informacje o zespołach rękopisów, o przedrukach tomów zawierających więcej niż jeden utwór — np. tomikach poezji);

3) zasady wyboru podstawy przedruku;

4) informacje o konstrukcji komentarza, jeżeli będzie ona odbiegała od schematu zarysowanego we wstępie do całej edycji;

5) metryki tekstów;

6) indeks tytułów utworów Goszczyńskiego;

7) indeks osób;

8) ewentualnie indeks nazw geograficznych.

W tomie 1 dodatkowo mieściłby się alfabetyczny spis tytułów i incipitów wierszy, w tomie 8 — spis listów w kolejności alfabetycznej adresatów oraz wykaz zachowanych listów do Goszczyńskiego.

Przykładowe opracowanie tekstu

(Numer kolejny
utworu)

PRZY ZASADZANIU RÓŻ

Do M. S.

¹ Sadźmy, przyjacielu, róże!
Długo jeszcze, długo światu
Szumieć będą śnieżne burze,
Sadźmy je przyszedłemu latu.

⁵ My, wygnańcy stron rodzinnych,
Może ich nie ujrzym kwiatu;
A więc sadźmy je dla innych,
Szczęśliwшему sadźmy światu.

Jakże los nasz piękny, wzniosły!

¹⁰ Gdzie idziemy — same głogi,

Gdzieśmy przeszli — róże wzrosły;
Więc nie schodźmy z naszej drogi!

Idźmy, szczepmy — gdy to znuży,
Świat wiecznego wypocznienia
¹⁵ Da nam miłszy kwiat od róży,
Łzy wdzięczności i spomnienia.

Rok 1831.

Wiersz powstał w domu Tetmajerów w Mikołajewicach pod Tarnowem, gdzie Goszczyński przebywał po wyemigrowaniu z Królestwa, w listopadzie 1831 (data w A). Dedykowany Michałowi Szwajcerowi.

Autografy: pierwotny autograf nie zachował się. Mógł zostać celowo zniszczony przez samego autora: wspomina on, że dwukrotnie po powstaniu palił swoje utwory — raz gdy opuszczał Galicję w drodze do Francji i po raz drugi, gdy przystępował do Koła Andrzeja Towiańskiego²⁸. Mógł pozostać w rękach któregoś z przyjaciół, np. Michała Grabowskiego, informującego w 1834 r. o poezjach Goszczyńskiego „nigdzie nie drukowanych”: „których rękopisma sam jeden podobno posiadam”²⁹. Nie ma wzmianek o tym, aby utwór ten kiedykolwiek wrócił do autora.

A — kaligraficzny zapis, zapewne z pamięci odtwarzający niedostępny autograf pierwotny. Na s. 38 zeszytu *Poezje*, datowanego 1848, przygotowywanego wówczas do druku w oficynie J. Milikowskiego we Lwowie³⁰. Do druku nie doszło. Rkps Oss. 5897/I.

Pierwodruk: W1³¹ — *Dzieła* (1852). T. 2: *Poezje liryczne i powieści wierszem*, s. 16³².

Dalsze wydania: W2 — *Dzieła* (1870). T. 1, s. 159 = W1. W3 — *Zamek kaniowski. Sobótka. Anna z Nadbrzeża. Wiersze pomniejszych*. Warszawa 1874, s. 194—195. Nakład i druk S. Lewentala. „Biblioteka Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej. Literatura Polska”. W4 — DZ, s. 168. Zmiany w tekście tu występujące mogły być poczynione na podstawie notat Goszczyńskiego do projektu wydania zbiorowego, jakie planował tuż przed śmiercią, wiadomo bowiem, że edytor miał do nich dostęp. Nie jest to jednak pewne, gdyż nie opatrzył tego tekstu gwiazdką, tak jak to czynił w wypadku innych, publikowanych w DZ w nowych redakcjach. Nie ma też informacji, aby widział któryś z rękopisów — od A publikowany tekst jest zresztą dość odległy. Nie wydaje się, aby Wasilewski mógł dokonać wspomnianych zmian samowolnie: analizujący dokładnie zawartość DZ Pigoń w swej wnikliwej recenzji nie zgłasza zastrzeżeń do tego tekstu³³. Możliwości tej nie da się jednak całkiem wykluczyć.

Podstawa: W2 (jako ostatnie wydanie pod kontrolą autora).

²⁸ Zob. odpis notatki Goszczyńskiego. Bibl. Narodowa, rkps 8303, t. XX, s. 31—40.

²⁹ M. Grabowski, *O pieśniach ukraińskich*. W: *Literatura i krytyka*. Cz. 2. Wilno 1873, s. 105—106.

³⁰ Zob. *Listy*, s. 254—264.

³¹ W edycji przyjęte tu oznaczenia powinny być zastąpione sigłami jednolitymi dla całego aparatu krytycznego.

³² Jako pierwodruk traktują to wydanie również DZ. Zaznaczam, że nie dotarłem do *Poezji* (Poznań 1841).

³³ Zob. DZ, t. 1, s. 325—326. — Pigoń, *Przyczynki do wydania i bibliografii pism S. Goszczyńskiego*.

Odmiany tekstu:

Tytuł: Do Michała S. przy zasadzaniu róży A/Przy sadzeniu róż Do M.S. W4

1 Sadźmy, bracie, chociaż róże. A

3 Szumieć/Szumić W3; śnieżne/śnieżne W3; burze,/burze: W4

4 latu./latu! W4

5 wygnaćcy/wygnaćce A/pamiętni W3 ³⁴

6 ich/już W4; kwiatu;/kwiatu, A/kwiatu — W4

8 światu./światu! W4

11 wzrosły;/wzrosły: A

12 Nie schodźmy, bracie, z tej drogi. A

12 naszej/naszej W3

13 szczepmy — gdy/szczepmy! — gdy A/szczepmy! Gdy W4

15 od róży,/niż róży — A/od róży: W4

Data: 1831 Listopad Tarnowskie A/[brak] W3 ³⁵/1831 W4

³⁴ Może to być zmiana dokonana przez wydawcę (K. W. Wóycickiego) na polecenie cenzury warszawskiej lub w obawie przed nią.

³⁵ Jw.